

חוששות משימוש לא ראוי במידע שנאסף במצלמות ורובן ענו שיעדיפו נוכחות אנשים במרחב הציבורי. אמנם הסיבה לכך לא נבחנה בסקר, אך הסבר אפשרי הוא שמרבית הנשים עדיין בוטחות בחברה שהן חיות בתוכה, ואילו המצלמות הן עבורן מרחב של אי־ודאות. ניתן להניח כי השימוש במצלמות ילך ויגבר ככל שהטכנולוגיה תמשיך ותפתח, ולכן מן הראוי לנקוט צעדים להפחתת החשש מפניהן. צעדים אלה כוללים פרסום מדיניות ברורה לשימוש במצלמות ואכיפת מדיניות זו, שילוב נשים בתהליכי קבלת ההחלטות וכן חשיפתן לנושא והנגשתו באמצעות מסירת מידע בדבר יכולתם של האמצעים הטכנולוגיים לעזור בעת צרה. המסקנה העיקרית העולה ממאמר זה היא שכדי לתכנן מרחבים בטוחים יותר יש להתחשב ברגשות הנשים ובידע שהן אוצרות. הציטוטים המלווים את המאמר מציגים טעימה מהידע הרחב של הנשאלות בנוגע לתופעה של פחד בערים בכלל ובתל אביב בפרט. בתשובותיהן הציגו הנשאלות ממדים שונים של הסוגיה – פיזיים, חברתיים, מגדריים ותרבותיים – אשר אדריכלים, מתכנני ערים וקובעי מדיניות נוטים לעתים להתעלם מהם. למרות העיסוק העיקרי של המאמר בהיבטים הפיזיים של הסביבה, ברור שלא ניתן לפתור את בעיית הפחד באמצעים פיזיים בלבד. שיפורים בסביבה הפיזית יכולים להשפיע לטובה על היבטים מסוימים בחיי היומיום של נשים בעיר, ועל אדריכלים ומתכננים לפעול להטמעתם בעיצוב ובמדיניות התכנונית. עם זאת יש לזכור כי אין באפשרותם לפתור לבד את בעיית הפחד של נשים במרחב העירוני, וכי לשם כך יש צורך בשילוב כוחות ובפתרונות רב־תחומיים כוללים, כמו שסיכמה זאת תושבת העיר: "זה פחות עניין של גורמים, זה יותר חינוך. כבוד למרחב האישי של נשים והבנה שזה לא מוסרי ואסור בתכלית האיסור להטריד נשים."

הדס צור

זירת הזנות בתל ברוך – מרחב של מוסר חלופי בשולי העיר ה"נקייה"

אשה בזנות מארצות הברית סיפרה כיצד לאורך שנותיה בזנות פעלה בזירות שונות: מועדון חשפנות, מכון עיסוי, שירותי ליווי וזנות רחוב. כל אותן שנים ספגה אלימות קשה. במועדון החשפנות עברה הטרדה מינית ותקיפות מיניות, ספגה בחיך מאולץ אלימות מילולית, משיכות וצביטות ברגליים, בישבן, בחזה, במפשעה. לקוחות שפכו על פניה זרע, משכו בשערה כאמצעי שליטה ועינוי. היא נאנסה על ידי לקוחות וסרסורים והייתה קורבן לאונס קבוצתי, ספגה מהלומות שהותירו בה חבלות ושטפי דם. היא נחתכה בסכינים, נכוותה ולא פעם היו לה דימומים פנימיים (Farley, 2003: 34–35, אצל גור, 2008: 42). זהו רק חלק מתיאורה המצמרר, החושף לא רק את האלימות הקיצונית שהיא מנת חלקן של המצויות והמצויים בזנות, אלא גם את הצורות המרחביות השונות של הזנות, ויוצר ביניהן רצף: מועדון חשפנות, מכון עיסוי, שירותי ליווי וזנות רחוב. לכל מרחב שבו מתקיימת הזנות – רחוב, חניון, חולות בקצה העיר, סמטה, מועדון, דירה דיסקרטית או מכון ליווי – יש השפעה על סוג האלימות, מידת הסכנה, אמצעי ההגנה וסוג האינטראקציה, אשר ביחד מעצבים את יחסי הכוח בין המצויים בזנות לבין הלקוחות. לכל צורה מרחבית יש קשר אחר עם העיר, הרשויות, החברה ה"נורמטיבית" והמרחב העירוני: היכן זה ממוקם, תחת איזה רישוי, אם זה גלוי או נסתר וכיצד מגיבות לכך רשויות החוק והאכיפה השונות. על כן בחינת המיקומים הגיאוגרפיים של הזנות ותהליכי התהוותם, מגלה את אופני השליטה והאכיפה ואת מערך הכוחות והמנגנונים היוצרים את הסדר המרחבי ומתוך כך החברתי.

הארגון המרחבי של הזנות בעיר משקף סדר ותפיסות מוסריות. לדוגמה, באמסטרדם, הידועה בפתיחותה כלפי הזנות, זו ממוקמת במרכז העיר ומתנהלת באופן גלוי. בשונה מכך, בערים אחרות בעולם, שבהן הזנות אינה ממוסדת ומקובלת חברתית, היא מתקיימת בשולי העיר או באזורים ושכונות מוחלשים (Aalbers & Deinema, 2012; Aalbers & Sabat, 2012). הניהול המרחבי של הזנות בעיר משקף את הפוליטיקה העירונית: לדוגמה, אילו אוכלוסיות ואזורים

מופקרים ואילו זוכים להגנה; כמו כן באות בו לידי ביטוי תפיסות רחבות של מיניות: אילו צורות מיניות מקבלות לגיטימציה ומורשות להתקיים במרכז העיר, לדוגמה מועדוני חשפנות וזנות בזירות סגורות, לעומת זנות רחוב המורחקת לאזורי שוליים גיאוגרפיים ו/או חברתיים.

מתחילת שנות השבעים עד מחצית שנות התשעים השתנתה ועוצבה מחדש התמונה המרחבית של הזנות בעיר תל אביב: מזנות רחוב גלויה ומשגשגת המתקיימת ברחובות של מרכז העיר וצפונה, היא הפכה לזנות נסתרת המתרחשת בשוליים ובכיסים חבויים בלב העיר. זנות הרחוב תועלה לאזור החופים הצפוניים של תל אביב ("זירת תל ברוך") ולאזור התחנה המרכזית, ואילו לזנות הפנים נמצאו הפרצה החוקית והמודל המרחבי המאפשרים את המשך קיומה בתוך העיר.¹ במאמר זה אתמקד באופן התהוותו של מרחב הזנות בתל ברוך במהלך שנות השמונים, ובאמצעותו אדגים כיצד מעצבים התנאים המרחביים את הזנות ואת הסדר המוסרי העירוני. פרק זה של תל ברוך בהיסטוריה העירונית הוא חלק ממחקר רחב יותר על השינויים בארגון המרחבי של הזנות בעיר תל אביב, המתבסס על מחקר ארכיוני של עיתונות התקופה, מסמכים רשמיים ותכתובות תושבים. ההתחקות אחר תהליכים אלה וסוגיית מיקומה של הזנות בעיר משמשות צומת לבחינת המפגש בין החוקי, החברתי, המרחבי והמוסרי. מחקר זה מבקש לתרום להבנת הזנות מבעד לחקר המרחב העירוני ולהוסיף נדבך להיסטוריה העירונית מבעד לאלה המצויות בשוליה.²

דחיקת הזנות הגלויה ממרכז העיר לשוליה

בשנות השישים והשבעים התנהלה הזנות ברחובות מרכז תל אביב וצפונה: הירקון, ארלוזורוב, בן יהודה, אידלסון, אלנבי, ירמיהו, ויצמן, כיכר המדינה ורמת אביב. לא ניתן היה להסתובב ברחובות מבלי להתקל בנשים המוכרות מין ומבצעות את העסקה בחצרות אחוריות או בחדרי מדרגות. נשים בזנות וטרנסג'נדריות, שבשעתו כונו "קוקסינלים", היו לחלק אינטגרלי מהנוף

1. מאמר זה הוא חלק מעבודת מאסטר בנושא ההיסטוריה המרחבית של הזנות בנשים 1975-1995, שנכתבה בהנחייתו של פרופ' יהודה שנהב, ואני מבקשת להודות לו. להרחבה ראו צור, 2016.

2. קיימת זנות גברים ומספרם אף גדל, אך עדיין מרבית המצויים בזנות הן נשים וטרנסג'נדריות, ועל כן אתיחס לקבוצה זו בלשון נקבה.

העירוני, והזנות התנהלה בריש גלי מול ילדים, נשים ומבוגרים, באזורי מגורים, פנאי ומסחר. באותה תקופה תל אביב דעכה, תושבים רבים עזבו אותה, היא סבלה מקיטוב כלכלי בין שכונות הצפון לאלה של הדרום ומגוויעתם של רחובות שוקקים עקב כניסה מסיבית של מסחר ועסקים. למרות אזוריה הרבים שסבלו מהזנחה ומעוני, הזנות התקיימה באזור היחיד שהמשיך לתפקד כלב הכרך (כהן, 1978: 16-17), אזור אמיד, סואן, עם אוכלוסייה ועסקים חזקים.

תושבים רבים התלוננו על העיסוק הגלוי בזנות ובעיקר על נוכחותם של המצויים בזנות והפעילו לחץ על העירייה והמשטרה על מנת שיטפלו בבעיה. הזנות הפכו סמל לריקבון ולא־הסדר העירוני, מעין ביטוי ממשי לאובדן דרכה של העיר וצביונה התרבותי. השיח היה רווי בתיאור הזנות כמי שמלכלכות ומזהמות את העיר. כפי שמסביר הגיאוגרף דיוויד סיבלי (1995), זנות הרחוב תויגו עוד מהמאה התשע עשרה, עם צמיחתו של השיח המוסרי־רפואי, כמי שמזהמות את המרחב העירוני.

פיל האברד (Hubbard, 1998) מסביר כי העיסוק המוגבר לאורך ההיסטוריה באשה בזנות נובע מכך שעל אף מיקומה בשולי החברה הייתה לה חשיבות סמלית: הצגתה בקצה השוליים המוסריים הייתה חיונית לצורך הגדרת המרכז כמוסרי. תיוג האשה בזנות כמלוכלכת ומסוכנת נועד לסימון הגבול בין הנשיות הביתית הנאותה לבין המיניות החופשית של הרחוב, אשר נתפסה כאיום על החברה הבורגנית וערכיה (שם). לטענתו, הזונה הפכה ל"אחר" העירוני באמצעות שיח של זעם ודחייה מוסריים, שהתבטא בדימויים הנכרכים בנוף העירוני. העיר התחתית הוויקטוריאנית אל מול העיר העליונה הוטענה בפרשנות מוסרית; סמטאות, רחובות צרים ופארקים נתפסו כמרחבים אפלים ומפוקפקים מוסרית. החיבור בין המרחבי למוסרי העצים חרדות קמאיות מהזונות, המסמלות את ההבחנה בין החברה הגבוהה לנמוכה ובין התרבותי לגרוטסקי, דרך שורה של מטפורות של גוף, מוסר וטופוגרפיה. הזנות הפכו סמל לרוע החברתי המוחלט ומטפורה כללית לחוסר הסדר העירוני (שם).

גם בתל אביב של שנות השבעים לווה השיח בשפה דומה: "מבצע ניקיון", "מסע טיהור", "נגע מתפשט" ו"פעולות לביעור הנגע" הם רק חלק מהביטויים שבהם השתמשו המשטרה והמדיה לתיאור "בעיית הזנות" והפעולות שיש לנקוט נגדה. מתוכם נגזר כי על מנת "לנקות" ו"לטהר" את העיר ולהפכה למרחב מהוגן יש לגרש את ה"גורם המזהם". הגברים־הלקוחות ואחריותם לזיהום המרחבי־מוסרי נותרו שקופים; המצויות בזנות בלבד הן שהפכו בגופן לנשאות של כלל התיוגים השליליים של הזנות, ועל כן הפתרון היה הרחקתן מהרחובות של מרכז

העיר. בכך נמצא פתרון לבעיה מסדר מוסרי, ערכי וחוקי באמצעות רגולציה מרחבית.

החוק בישראל מתיר את הזנות, אך מציב קשיים באשר לשאלה היכן היא יכולה להתקיים. בשנות השישים נקבע כי אשה אינה יכולה לקבל לקוחות בביתה,³ מהלך שהוביל ליציאת הזנות לרחובות והפיכתה לבעיה מתחום הסדר הציבורי. את המתח שבין הרגולציה החברתית-מוסרית, שביקשה להוקיע את הזנות, לבין הרגולציה החוקית, המתירה אותה, ביקשו העירייה והמשטרה לפתור באמצעות המרחב – דחיקת הזנות לשולי החברה ה"נורמטיבית" ומחוץ לטווח מבטה, תוך הפרדה בין אזורי מגורים, השומרים על ערכים משפחתיים, לבין אזור תחום של זנות ועוון. כך הפכו בשנות השמונים חופיה הצפוניים של תל אביב, המרוחקים ממרכז העיר, ליעד שאליו דחקו העירייה והמשטרה את הזנות,⁴ והם היו לזירה שוקקת. בעוד בשנת 1976 דווח על כ־30 "קוקסינלים" (כפי שכינו בעיתונות בשעתו) שפעלו בחוף תל ברוך, בשנת 1987 עלה מספרם של הנשים והטרנסג'נדרים בזנות לכ־400 (צוראיל, 1987: 9).

אזור תל ברוך ייחודי מבחינה טופוגרפית, גיאוגרפית וסימבולית: רצועת חוף פראית, הררית, עם דיונות של חול, אזור מבודד, סמוך לים הפתוח, רחוק מאזורי מגורים, מסחר ותעסוקה. זהו אזור לא סלול, ללא שירותים, תאורה ומדרכות. בעבר נחשב חוף תל ברוך כאזור שמעבר לסדר העירוני והתרבותי וכונה ה"דיונות שמצפון לציביליזציה" (כספית, 1989: 1). המאפיינים הטופוגרפיים והסמליים של תל ברוך והזנות, הנתפסת כצד הפראי והלא־מרוסן של הבורגנות והסדר החברתי-תרבותי (פוקו, 1996; אזולאי, 2013), נכרכו אלה בתרמו והבניית הזונה כ"אחר" העירוני ולהפיכתו של אזור זה למובלעת של מוסר חלופי.

3. מרים תורג'מן הואשמה בקבלת לקוחות בביתה ונמצאה אשמה בגין האיסור להשכיר מקום לצורכי זנות. ע"פ 94/65 תורג'מן נ' היועמ"ש פד"י יט (3).

4. גורמים במשטרה אמרו באופן חד-משמעי כי יזמו את העברת הזנות לתל ברוך, ראו ע' כהן (86). בנוגע לעירייה, האמירות על מעורבותה הם מגורמים חיצוניים – אנשי משטרה ועיתונאים. עם זאת בדיונים במועצת העיר בשנת 1976, שבהם נדונה השאלה היכן ניתן ליצור מתחם זנות, עלו חוף תל ברוך ואצטדיון בלומפילד ביפו. ראו עמיקם שפירא, דובר עיריית תל אביב, 1976, תיק 2941 תלונות תושבים, ארכיון עיריית תל אביב.

יצירת מרחב של ה"אחר"

בזנות, כמו בנושא סרגרציה אתנית, הרשויות מתלבטות בין שני מודלים מרחביים: דיפוזי, שבו הזנות מפוזרת ברחבי העיר, ומרוכז, שבו היא מרוכזת באזור תחום (Low, 2007). ריכוז הזנות במקום אחד מאפשר להגביר את השליטה והפיקוח של הרשויות ולשמור על גבולות קשיחים המונעים זליגה של אנשים או מעשים לא רצויים לאזורים נוספים בעיר. עם זאת, ריכוז הזנות עשוי ליצור "מובלעת של בעיות", המאפשרת התכנסות של גורמי פשיעה. יש בכך פגיעה באזור שלם, שהופך עקב כך מוחלש, מסומן ומזמין אליו התנהגויות לא רצויות נוספות. ואולם גם לזנות דיפוזית, הפרוסה ברחבי העיר, יש מחיר – הנגיעה באוכלוסייה רחבה יותר. לאחר שני עשורים שבהם הזנות בתל אביב התנהלה באופן דיפוזי, אגב חיכוך עם אוכלוסייה מרובה וללא יכולת שליטה של המשטרה, ביקשו הרשויות לתחום אותה לגבולות קשיחים ומפוקחים. המעבר לתל ברוך סיפק למשטרה את השליטה שחסרה לה, זאת במחיר שלילת זכויותיהם המרחביות של המצויים בזנות, הגבלת תנועתם ודחיקתם לשוליים.

יצירת מרחב תחום של זנות באזור מוגדר מוביל לזיהוי של הזנות עם אתר ספציפי, וכך, לטענת החוקרים, נוסד מקום של ה"אחר" (Hubbard, 1999; Low, 2007). ה"אחרות" מקבלת ביטוי מרחבי, וניתן להשליך על אתר זה את כלל הדימויים השליליים: מופקרות, זוהמה, נחיתות ולכלוך. לאו מסבירה כי אם אנחנו מניחים שזהות נוצרת דרך האינטגרציה עם המרחב, אזי התיחום יכול לשמש להבניית מיניות נורמלית ולא־נורמלית, המוגדרות מרחבית באזורים נפרדים (שם). הנראות של "חוסר המוסריות", הלכלוך והמחלות ברובע או באתר ספציפיים ותיחומם מאפשרת למקם את כל אלה מחוץ לעולמו של הפרט ובכך ליצור הפרדה בין האני/אנחנו הטהור ובין ה"אחר" הטמא (Hubbard, 1999; Low, 2007). סיבלי (Sibley, 1995) נשען על ניתוחה האנתרופולוגי של מרי דאגלס (Douglas, 1966) ועל תיאוריות פסיכואנליטיות כדי להדגיש את הצורך בטיהור עצמי הטבוע עמוקות בפרט. מכאן נובעת מרכזיותם של מושגים המתקשרים בזיהום, לכלוך ומחלות כמו גם ההבחנה הכפייתית של האדם והחברה בין סדר לאי־סדר. לכלוך, לדברי דאגלס, הוא דבר המצוי מחוץ לגבולותיו, והיגיון זה תקף הן לאנשים והן לפעולות הנעשות "מחוץ למקומן". בהמשך לחיבור שעושה סיבלי בין העצמי לבין המרחב והיחס בין מקום לבין זהות, הוא טוען כי החרדה לשמר את הטהור של ה"עצמי" תקפה גם למרחב. הרצון להגדיר את המרחב שלי כ"טהור" גוברת אל מול פעולות אשר "מלכלכות אותו". ההדרה המרחבית של ה"אחר" או של "אי־הסדר" נשמרת באמצעות גבולות קשיחים, הנובעים מהדחף

להישמר מפני מי שאינם נענים לנורמות ולפרקטיקות הדומיננטיות (Sibley, 1995).

העקירה (displacement) של הזנות ממרכז העיר מבטאת את הוקעתן מהסדר המרחבי והסדר החברתי כאחד. הדחיקה לתל ברוך ממרחבת את השוני ויוצרת הבדל בין מיניות "טובה" למיניות "רעה", בין אסור למותר, בין נשיות מהונגת לנשיות מופקרת, בין ילדי למבוגר, בין תרבותי לברברי, בין נורמטיבי לסוטה ובין הטרור-נורמטיבי לקוויי – הבחנות שהיו מטושטשות עת פעלה הזנות במרכז העיר. הארגון מחדש של הזנות בתל ברוך השתית במרחב את ההבחנות המוסריות והערכיות הרצויות ומאוחר יותר אף תרם להיווצרותן.

תל ברוך כרובע חלונות אדומים

"רובע חלונות אדומים" הפך מונח מגדיר לרובע מרוכז של זנות, מרחב עירוני הנסב על זנות ומזוהה עמו. הוא נודע ככזה לא רק בקרב הקהל המקומי אלא גם במעגלים רחבים יותר. המונח "רובע חלונות אדומים" אמנם מעורר קונוטציה של רובע עירוני בסביבה בנויה, אך הוא מתגלה בצורות שונות, המשתנות על פני זמן ומקום (Aalbers & Sabat, 2012; Ryder, 2010). לרוב הם ממוקמים באזור מרכזי מבחינת תחבורה ציבורית, סמוך לתחנות ראשיות, מלונות, נמלים וביציאה מכבישים מהירים, דהיינו מקומות המתאפיינים בתנועה מרובה, נגישות ותחלופה אנושית גבוהה. תל ברוך מבחינה זו הוא אתר חריג, משום שאיננו סמוך לתחבורה ציבורית סואנת ואין בו תנועה מרובה של אנשים. עם זאת, הוא קרוב לכביש ראשי ומאפשר נגישות גבוהה לכלי רכב. הוא משתייך אפוא לאותם רובעי חלונות אדומים המצויים דווקא במקום פריפריאלי, כמו אזורי תעשייה (Aalbers & Sabat, 2012).

רובעי חלונות אדומים נוטים להתקיים במרחבים לימינליים, ובמילותיה של לינדה מקדואל – "On the edge of legality and In transitional spaces – that move between being place of work and public spaces" (McDowell, 2009: 102). הלימינליות של תל ברוך בשנות השמונים הייתה רבת-פנים; אזור המצוי בשולי החוק, מחוץ לסדר העירוני, בגבול הצפוני של העיר, בשטח שלא ברור מי אחראי עליו, במרחב שאיננו מיועד למגורים אך טרם הפך מרחב פנאי סדור. סוגיית הנראות והנגישות היא פרדוקסלית: רובעי חלונות אדומים זקוקים מחד גיסא לנראות נמוכה על מנת לעבור "מתחת לרדאר", ומאידך גיסא למידה מסוימת של נגישות ונראות, כך שמקומיים ולא-מקומיים יוכלו למצוא אותם

בקלות. אזור תל ברוך ענה על שני הצרכים: רחוק מספיק בשביל לעבור מתחת לרדאר, אך קרוב לכבישים ראשיים ולמרכז העיר המאפשרים נגישות גבוהה. עסקי מין נוטים להתקיים בסביבה לא פורמלית, שהחוק בה נזיל, לא מוכל או מטושטש. הם זקוקים לסביבה שאינה מאיימת, ולכן מתקשים לפעול בשכונות מגורים חזקות שתושביהן עוינים ונאבקים בנוכחותם (Aalbers & Sabat, 2012). ואכן, עם צמיחתן של שכונות מגורים חזקות בקרבת החוף, בשלהי שנות התשעים, הגבירה המשטרה את אמצעי האכיפה שלה כדי לצמצם את פעילות הזנות באזור ולדחוק אותה צפונה (אשכנזי, 2012).

רוברט פארק, בחיבורו המכונן 'העיר' משנת 1925 (Park at el., 1967), מציג עמדה ייחודית לרובעי חלונות אדומים, שאותם הוא מכנה "אזורי מוסר" (Moral regions). הוא רואה באזורים אלה מרחב של הקלה ושייכות עבור מי שאינם מתאימים לסדר העירוני. את העיר הוא מתאר כפסיפס של מרחבים מוסריים סרגטיביים הנושקים זה לזה אך מתנהלים כעולמות נפרדים (שם). רבות נכתב על העיר כמשחררת ומאפשרת, הוא מסביר, אך מעט מדי נכתב על האופנים שבהם היא כופה על האדם דיכוי ומחייבת אותו לסדר המדחיק יצרים, התנהגויות ותשוקות. "אזורי מוסר" מאפשרים לפרטים המחפשים צורות דומות של ריגוש למצוא את עצמם מזמן לזמן באותו מקום, ולכן יש לראות ברובעי חלונות אדומים חלק "טבעי" מחיי העיר (שם).

במכתב שכתבה אשה בזנות לראש עיריית תל אביב, שלמה להט (צ'יץ'), בשנת 1979 היא מתארת את תחושתיה כזנות רחוב המסתובבת ברחובות מרכז העיר, במרחב שיפוטי שבו היא חשה מסומנת:

היא צועדת יום יום בתוך המון של אנשים מפלסת דרך ביניהם. החיבוק של השמש בקיץ חם, והחיבוק של הגשם קר. יסכים איתה, מבטי האנשים הקטנים מצמרר לה את החושים, מבטם יורד לסוף דעתה. היא יודעת שהצדק איתם כל הזמן. היא לא אסטטית בולטת בתוך הנוף האנושי הזה [...].

פתחתי בסיפור בגוף שלישי, אנונימי. פונה אני אליך בשם הבחורות ברחוב, למען ידאג להן במחשבה תחילה, ואח"כ אולי בפועל. לבנות עבורן רובה [רובע] של זונות. שם אף אחד לא יצביע עליהן או ישמח לאידן.⁵

5. ללא שם, תיק 2942, תלונות תושבים, 23.5.1979, ארכיון עיריית תל אביב.

הכותבת מבטאת בצורה נוגעת ללב את הקושי שבהימצאות ברחובות מול אנשים ששופטים אותה. היא מפנימה את עמדת המביט בה, שרואה אותה כלא־אסתטית וחריגה בנוף האנושי. היא מבקשת מראש העיר לייחד רובע שבו לא יצביעו עליה או ישמחו לאידיה, מקום שבו תהיה מוקפת באנשים שכמותה ובלקוחות, מרחב של "מוסר חלופי" או "אזור מוסר" כפי שמכנה זאת פארק (1967, Park at el.). אפשר לשמוע במילותיה את הכמיהה למרחב של הקלה, שבו לא תצטרך לחוש בושה. גם ציפי, אם לילדים ואשה בזנות, מדגישה כי הייתה מעדיפה לעבוד בביתה, אך מאחר שהחוק אוסר זאת, היא נאלצת לעבוד ברחוב. לדבריה, היא מעדיפה את תל ברוך, שם אינה חוששת פן יזהו אותה ויגלו את עיסוקה (כהנא, 1989: 4). בין הלקוחות לבין המצויים בזנות נקשר קשר שתיקה והסתרה; הלקוחות, כמו גם חלק מהנשים, חוששים שסודם יתגלה, שהעולמות הנפרדים יתערבבו. כך מתהווה מרחב הזנות כעולם מקביל עם חוקים משלו. חשיפתו ל"עולם החיצוני" הופכת לאיום, ונוצרות שתי מערכות מוסר המעוגנות במרחבים נפרדים בעיר.

מרחב של סכנה עבור המצויים בזנות

תל ברוך, על מאפייניו המרחביים, הפך אתר של סכנה והציב תנאים קשים עבור המצויים בזנות. "אנחנו קופאות בחורף ונשרפות מחום בקיץ" (שם), מתארת ציפי את הקשיים בתל ברוך. הן נאלצו לפעול בדיונות חול, ללא מחסה, מקומות ישיבה, שירותים, מים, תאורה או מקור הגנה. כפי שמתארת ג'ולייט, טרנסג'נדרית בת 26 שנהגה לעבוד ברחוב הירקון ואולצה על יד המשטרה לעבור לתל ברוך:

הירקון הוא דווקא מקום נחמד לעבוד בו. כאן, בתל ברוך, זה כמו סוף העולם. מגיעים לכאן לקוחות ממין אחר, שיכולים לעשות בנו כרצונם. גם העבודה נעשית כאן בדרך זולה, בעיקר במכונית. ברחוב הירקון אני עובדת על קלאסה אחרת. ממיינת את הלקוחות ועובדת איתם בעיקר בבתי מלון (אדר ונאורי, 1987: 40).

ג'ולייט מנסחת את יחסי הכוח החדשים המוכתבים בזירת תל ברוך וקושרת זאת למיקום המרחבי־עירוני: כאן זה "סוף העולם", כדבריה, והלקוחות המגיעים הם "ממין אחר". ייתכן שאלו אותם לקוחות, אך במרחב שנמצא "מעבר לציוויליזציה" הם יכולים לנהוג ביתר אלימות ותובענות. עוד מצביעה ג'ולייט על

הקשר שבין התנאים שמכתיב המרחב לבין תחושת הערך שלה בעיני עצמה ובעיני הלקוח: "כאן העבודה נעשית בדרך זולה." בניגוד לרחוב הירקון, שם נעשית העבודה בחדר במלון המספק מיטה, מקלחת ופרטיות ומחייב את הגבר לשלם יותר, בתל ברוך היא נעשית במכונית בתנאים ההופכים את "העבודה" ל"זולה". בכך היא עצמה נהפכת "זולה", ועל כן הלקוחות יכולים, לדבריה, "לעשות בנו כרצונם." מקרים רבים של אלימות – רצח, אונס, שוד ומכות – התרחשו בתל ברוך על בסיס יומי; אין בכך כדי לבטל את הטענה שזנות היא מיסודה מעשה של אלימות קיצונית (גור, 2008; Faerly, 2003). במרס 1989 שלף גבר שהגיע לתל ברוך רובה וירה באשה בשם סימה ובלקוח שלה וגרם למותה. ביום המחרת סיפרה אחת הבנות הקבועות בתל ברוך:

יש המון סוטים. סכנת נפשות ממש. הם באים ועושים לך מה שהם רוצים. המשטרה לא מתייחסת. יש כאלה שלא גומרים עד שאין דם [...] יש אחד שחונק אותך, ורק כשהוא גומר הוא עוזב לך את הגרון. ואין איפה לברוח. סוטה אחד קשר אותי בחבל וגרר אותי על החול. את אתי חטף אחד הביתה ופוצץ אותה מכות. שלושה בדואים באו פעם, שכבו עם קתרין, נתנו לה מכות רצח והלכו בלי לשלם. והיו כמה ערבים שחפרו בור גדול ורצו להכניס פנימה את אחת הבנות. כל יום זה קורה. והמשטרה עד שמישהו מת, לא מזיזה ת'תחת (כספית, 1989: 1).

בשנת 1992 נרצחה בלה וינשטיין וגופתה החבולה נמצאה באחת החושות בתל ברוך ועליה חתכים וסימני אלימות. חברותיה סיפרו שנרצחה לאחר שהמשטרה דחקה אותן לאזור חשוך ומבודד עוד יותר, ב"חורשה ליד שביל הזונות", ועצרה את כל מי שיצאה מהאזור התחום. מספרת חברתה:

זרקו אותנו מהעיר. אוקיי, את זה אני מבינה. אז עברנו לאזור מנדרין, וגם משם זרקו אותנו. למי הפרענו שם? לפני שבועיים עברנו למקום שבו נרצחה בלה. שם אפשר לעשות לנו מה שרוצים.

שוב חוזר החיבור בין התנאים הטופוגרפיים והמרחביים (רחוק, חשוך, חורשה, ללא תאורה וללא אנשים) לבין חוסר ההגנה של הנשים, יחסי הכוח בינן לבין הלקוח ורמת האלימות. אחת הנשים מתארת את האיום המתמיד:

את נכנסת עם הלקוח למכונית, ושוכבת מתחת להגה, והגוף שלו עליך. ואת לא יודעת מה הוא מתכנן, ואם הוא מטורף או סוטה מין, הוא יכול בצ'יק לגמור אותך. מה זה בצ'יק, בשנייה (מרון, 1992).

אלימות כלפי המצויים בזנות קיימת בכל זירה, ולטענת חוקרות פמיניסטיות היא אימננטית לעצם הזנות. אך בנייתו מרחבי של זירות זנות ספציפיות יש לבחון כיצד ההעמדה הייחודית (setting) משפיעה על יחסי הכוח בין הזונה לבין הלקוח, רמת הבטיחות והביטחון האישי, אמצעי ההגנה ותחושת השליטה של האשה בזנות. מחקר בריטי (Church et al., 2001) שבחן אלימות לקוחות כלפי נשים בזנות בזירות שונות של עבודה מראה כי נשים בזנות רחוב חוות אלימות רבה יותר בעבודתן. במחקר השתתפו 115 נשים שעובדות בזנות רחוב ו-125 שעובדות בזנות פנים (סאונה או דירות) בשלוש ערים בבריטניה. השאלונים בחנו אלימות, שימוש בסמים ואלכוהול, פניות למשטרה, פרופיל אישי ודפוסי עבודה. התוצאות הראו שנשים העובדות בזנות רחוב הן לרוב צעירות יותר, נכנסות למעגל הזנות בגיל מוקדם יותר, מדווחות על שימוש רב יותר בסמים ובאופן מובהק ספגו מלקוחותיהן אלימות רבה יותר. "הן דיווחו על קבלת סטירות, אגרופים ובעיטות באופן תדיר יותר מאשר בזירות סגורות שדיווחו על ניסיונות אונס". מהמחקר עולה כי המאפיין הבולט ביותר של זנות רחוב (יותר מגיל, שימוש בסמים, כניסה לזנות או העיר שבה היא פועלת) הוא החשיפה לאלימות מצד לקוחות (שם).

אם נשתמש במסגרת התיאורטית של האברד, לאו וסיבלי (Hubbard, 1998; Low, 2007; Sibley, 1995), ניתן לראות כיצד אזור תל ברוך כמרחב של ה"אחר" תרם להגברת האלימות והדה-הומניזציה של המצויים בזנות. ההפרדה המרחבית בין נשים השייכות למרכז העיר ולמרחב החיים ה"נורמטיבי" והמהוגן לבין אלה המצויות בתל ברוך ומנותקות מכל הקשר מחזקת את ה"דיסוציאציה הגברית" – היכולת לנתק בין האשה, הילדה, האחות והאם שבבית לבין האשה שבזנות. בניגוד למרכז העיר, בתל ברוך נעדר הכוח המנרמל שבסביבה העירונית התוססת – חנויות, עוברי אורח, סביבה היוצרת פיקוח חברתי ושיפוטי. בחסות החשכה והמרחק מתהווה מובלעת עירונית של מוסר חלופי, המתירה התנהגות "ממין אחר".

תל ברוך כפארק שעשועים לגברים

ימי חמישי הימים החזקים ביותר, בשעות שבהן הומה חוף תל ברוך כמעט כמו דיזינגוף סנטר. באתרי זנות מוכרים פועלים "סדרני עבודה" ואין שום מקום לחלטורה. עם רדת החשיכה תופסים עמדות אסטרטגיות לאורך הכבישים המובילים לחוף תל ברוך לא רק הזנות (ובהן תריסר קוקסינלים) אלא גם בעלי דוכנים ניידים שמציעים עוד

משהו לצינון הלהט: גלידה או בירה קרה. גם הממכר הזה מבטיח פרנסה בשפע, כי צופים רבים באים להזין את עיניהם במתרחש. איפה עוד אפשר לראות, חינם אין כסף, בחורה המטיילת בחוצות ושדיה חשופים לביקורת, או בחורה שמרימה את חצאית המיני שלה לאור זרקוריה של כל מכונת חולפת? וכל זה בתנאי ביטחון כמעט מלאים, שהרי ניידת המשטרה – וגם ניידות של המשטרה הצבאית של כוחות האו"ם – מסיירות כאן ללא הרף [...]. (פרינסטר, 1987: 3).

התיאור הקרנבלי של תל ברוך כזירה הומה המציעה לא רק מין, אלא בידור לגברים כולל כיבוד, שתייה, תענוג ויזואלי, מציצנות, וכל אלה בתנאים בטוחים לצרכנים, יוצר תחושה של "פארק שעשועים לגברים". הרחק מהעיר הנורמטיבית, במרחב של מוסר חלופי, ניתן ליהנות מהתנהגויות מיניות שונות אשר הוקעו ממרכז העיר בטענות מוסריות. הפעילות המינית מתעצמת והופכת מקור לבידור, הצצה ופעילות חברתית, כל זה בסביבה גברית שבה הנשים הן רק נשים בזנות, במרחב לא-שיפוטי ולא-מאיים עבור צרכני מין.

רובע החלונות האדומים באמסטרדם מתפקד כפארק שעשועים למבוגרים (Theme Park), אטרקציה לא רק לגברים אלא גם לנשים, לילדים ולתיירים המגיעים לפקוד את המתחם שמספק סקרנות, מציצנות ובידור (Nijman, 1999). מרחב תחום המציע פעילות סביב נושא המיניות, לא רק כחווית זנות אלא כחוויה ויזואלית. הוא נהפך לחלק נפרד מן העיר, אם בשל התוכן ואיכויות השעשוע שלו, כמו במקרה של אמסטרדם, ואם בשל הגיאוגרפיה שלו, כמו במקרה של תל ברוך. הלקוחות, וגברים נוספים המגיעים לשם במיוחד, עוברים בשערי הכניסה לעולם שבו שוררת חוקיות אחרת, והם שרויים לזמן מה במציאות חלופית הנסבה על מיניות, שעשוע וצרכנות.

תל ברוך קיבל את הכינוי "עיר הזונות" (כספית, 1989: 1), המעצים את ההבחנה בין העיר המהוגנת לעיר הטמאה ואת הפיכתו ליחידה נפרדת – אנומליה עירונית, אזור שלם וטמא בעל חוקים משלו. הכינוי "עיר הזונות" מבטא את העולם שנוצר שם: מוכרים, מציצים, שוטרים, זונות, קוקסינלים – עולם ומלואו, מרוחק ומנותק מהעיר ה"נורמטיבית".

כשנשאל רב פקד זכי דנה מהו תפקיד המשטרה באזור תל ברוך, השיב כי תפקידה למנוע פשיעה: "סמים, סרסרות, ניסיונות לשוד וכייסות מצד הזונות", זאת מאחר ש"הקליינטים לא יתלוננו מפחד שהאשה [שבבית] תגלה במהלך החקירה". הוא מוסיף ומבהיר: "אם אתה מתכוון שאני אעמיד שוטר תנועה

ואפקח על הנכנסים, אתה אומר בזה שהמשטרה תיתן לנעשה שם לגיטימציה גמורה. את זאת יכולים לעשות רק אלה שמחליטים החלטות פוליטיות. לא המשטרה." (כהן, 1985, 6-7).

חששו של איש המשטרה מכך שהמשטרה תהפוך לנותנת הלגיטימציה אולי לא התקיים דה יורה, אך התקיים דה פקטו. המשטרה, שהייתה שותפה ליצירת אזור השעשוע לגברים, גם הסדירה אותו בפועל והשרתה "תנאי ביטחון כמעט מלאים" עבור הלוקחות. מה שלא התאפשר בטיעונים מוסרניים במרכז העיר, התאפשר ואף פרח בשוליה.

סיכום

במחצית שנות השמונים הפכה זירת תל ברוך למרחב תחום של זנות בשולי העיר, בעידודן של הרשויות, שביקשו להחיל את הסדר הבורגני ותפיסותיו המיניות על המרחב של העיר תל אביב. המטרה הייתה ליצור הפרדה בין אזורים של מיניות נורמטיבית לכאלה של מיניות סוטה, בין אסור למותר, בין נשים מהוגנות לנשים מופקרות. על ידי הפרדה מרחבית עם גבולות קשיחים הפך אזור תל ברוך למובלעת עירונית של מוסר חלופי. מה שהוקע במרכז העיר ולא הורשה להתקיים בה מצא את מקומו שם. התנאים המרחביים והסמליים בתל ברוך תרמו להפיכתו למרחב ה"אחר" של המצויים בזנות. ניתן לראות כיצד נוצר מארג של משמעות, זהות וכוח המעוגנים במפה הגיאוגרפית של העיר. הגוף והמרחב הפיזי עוברים ארטיקולציה היוצרת משמעות, הבחנות והבדל, ואלה מיתרגמים ליחסי כוח (Pile, 1996), כפי שעולה מעדותן של הנשים וממקרי האלימות הרבים שהתרחשו שם.

הסוגיה של מיקום הזנות בעיר מזקקת את אי-ההכרעה המתמשכת ביחס לזנות ואת המוסר הכפול, שמבקש מחד גיסא להכחיש את קיומה של הזנות ומאידך גיסא לשמרה. מבעד לשאלה היכן להתיר לזנות להתקיים נחשפת הסתירה של החוק, שמתיר את הזנות אך ממשיך לראות בה דבר בזוי שיש להסתירו, להוקיעו ולהרחיקו מעיני החברה. בעוד הזנות אינה פשע והזונה אינה פושעת, היא עוברת קרימינליזציה באמצעות המקום. תחילה נאסר עליה לקבל לקוחות בביתה, ומאוחר יותר נאסר עליה להסתובב ברחובות מרכז העיר. היא נרדפת ונענשת באמצעות המרחב, שהופך למנגנון השליטה והאכיפה של הרשויות. בעוד השיח המוסרי בשנות השבעים דיבר בגנותה של הזנות כלא-מוסרית, מזהמת ופוגמת בצביון התרבותי של העיר, המשטרה, שפעלה להילחם ב"נגע

המתפשט", לא נאבקה בזנות אלא בזונות ובעיקר בנראותן. המצויים בזנות נאלצו לשלם את המחיר של "ניקיון" העיר. דחיקתם לשוליים הייתה מקור להחלשתם, פגיעה במעמדם, בביטחונם האישי, בתחושת השליטה ובערך העצמי שלהם. הגברים, שחלקם ביצירת שוק הזנות ושימורו נעדר מן השיח, לא נפגעו כתוצאה מן המעבר לתל ברוך אלא להפך – הוא שמר על נגישותה של הזנות ואף יצר עבורם עולם שלם של שעשוע, מרחב לא-שיפוטי המספק את הדיסקרטיות, ההגנה והכוח הדרושים להם.

התהוותו של תל ברוך, במחצית שנות השמונים, כרובע חלונות אדומים עירוני מלמדת כי מיקום הזנות בעיר אינו טבעי או מקרי, אלא פרי של תהליכים וכוחות המכוונים את מיקומו. דחיקת הזנות לתל ברוך הייתה חלק ממהלך רחב יותר של ארגון הזנות מחדש במרחב העירוני של תל אביב במהלך שנות השמונים והתשעים. לצד העברתה של זנות הרחוב לשוליים עודדה המשטרה את הכניסה מחדש לזירות סגורות ורמזה כי אלה שיפעלו באזורי תעשייה ומסחר ולא בלב שכונות מגורים לא יופרעו על ידי הרשויות. המשטרה הכתיבה בשטח מדיניות מנוגדת לחוק, אך כעבור שנים מספר הלכה הפרקליטות בעקבותיה, וכך הוכשרה הקרקע לצמיחתן של "זירות דיסקרטיות" הפועלות בלב העיר ה"נקייה". מהלך נוסף היה זליגת הזנות לאזור התחנה המרכזית הישנה, שעם פתיחת התחנה החדשה, בתחילת שנות התשעים, התרוקנה מעסקים ונותרה עזובה ומוזנחת. העירייה אמנם הבטיחה כי המקום יהפוך לריאה ירוקה עירונית, אך בינתיים הפך האזור למובלעת הפקרה עירונית, עובדה שתרמה להחלשה נוספת של השכונה והאזור כולו. התשתית של זנות "נסתרת" בשולי המרכז העירוני הבורגני ה"נקי" הצליחה להוריד את "בעיית" הזנות מסדר היום העירוני ולהשכיח את הדיון המוסרי משעה שחדלה להוות "הפרעה".⁶

זירות הזנות ברחבי העיר משקפות אפוא סדר חברתי-מרחבי טעון מגדרית ובה בעת יוצרות אותו. הן חושפות את הפוליטיקה העירונית והממסדית המפקירה את הנשים ה"רעות" באזורים שוליים לצורך הגדרת המרכז כמוסרי (Hubbard, 1998), ויוצרות תשתית מרחבית שאיננה פותרת את בעיית הזנות אלא מעלימה אותה.

6. להרחבה ראו צור, 2016.